Biuletyn
Polonistyczny

30.05.2026
Data wydarzenia: 30.05.2026 - 15.01.2027

Zaproszenie do nadsyłania abstraktów do numeru tematycznego „Przekład filologiczny” pod redakcją Barbary Bibik i Ewy Rajewskiej

Typ wydarzenia: Call for papers

W polskim dyskursie przekładoznawczym termin „przekład filologiczny” nie cieszy się szczególnym prestiżem. Jako wyzuty z wartości artystycznej, wyspecjalizowany „rodzaj przekładu dosłownego, reprodukującego w tekście docelowym możliwie najwięcej elementów tekstu wyjściowego, jego aspektów semantycznych i gramatycznych” (Joanna Dybiec-Gajer), uważany jest zaledwie za wstępny etap tłumaczenia, zwłaszcza poezji (*Słownik dydaktyczny terminologii translatorycznej*) – i wówczas jest zrównywany z przekładem „roboczym”, tak zwaną „rybką” – albo też za utylitarne tłumaczenie dla znawców, które ma służyć do możliwie precyzyjnego zademonstrowania cech tekstu oryginalnego i stanowić punkt odniesienia do dalszych analiz (Dybiec-Gajer); w tym ujęciu tłumaczony filologicznie tekst może być i utworem artystycznym, i tekstem naukowym.

W ramach Translation Studies pojęcie „przekładu filologicznego” wydaje się natomiast najbliższe 'interlinear translation’, przekładowi interlinearnemu, związanemu – konsekrująco – z przekładem tekstów uważanych za święte, zwłaszcza Biblii, ale zarazem łączonemu ze zdyskredytowanym, utopijnym, deprecjonującym rolę tłumaczy (a przy tym kontrowersyjnym) hieronimiańskim modelem tłumaczenia (Susan Bassnett, André Lefevere). Polski „przekład filologiczny” jest przy tym szerszy (o literaturę) niż specjalistyczny, precyzyjny przekład tekstów akademickich z dziedziny humanistyki (‘academic translation’, Brian Baer) czy *stricte* naukowych (‘scientific translation’, Maeve Olohan).

A kim jest autor/ka „przekładu filologicznego”?

Odpowiedź na to pytanie, zdawałaby się, będzie prosta: filologiem.

Ale czy współcześnie tłumaczenia dokonywane przez filolożki i filologów, spośród których tłumaczki i tłumacze rekrutują się przecież najczęściej, a łączenie ról akademickich i translatorskich także nie należy do rzadkości, są właśnie „przekładami filologicznymi” – czy do „przekładu filologicznego” wystarczy filolog?

Także i termin „filologia”, używany w różnych znaczeniach, jest terminem umykającym, migotliwym, niekiedy rozmytym. Filologia bywa rozumiana

etymologicznie jako miłość do słowa, szerzej: zamiłowanie do badań nad językiem, literaturą i kulturą narodów lub całych cywilizacji dawnych i współczesnych – mówimy więc o filologii klasycznej i filologiach nowożytnych, a także „narodowych”. Lecz filologia to również zamiłowanie do mówienia, do rozmowy, zamiłowanie do roztrząsania wszelkiego rodzaju zagadnień, dociekliwe i gruntowne zajmowanie się wszelką dziedziną pracy umysłowej, to edycja i krytyka tekstu, erudycja, sztuka uważnego i umiejętnego czytania, odczytywania faktów, bez fałszowania ich interpretacjami, to nauka rozumienia. Filologia może być praktyką, postawą, metodą, narzędziem. Jak pisze Adam Karpiński, „polisemiczność widoczna już w rozumieniu słowa «filologia» w pismach starożytnych, wyraźna też w myśli humanistycznej, świadczy, może nieco paradoksalnie, o żywotności filologii i ciągłym odnawianiu jej znaczeń w długim trwaniu humanizmu”, co znajduje odzwierciedlenie w jej historii, w jej przekształceniach i/czy odpowiedziach na ataki, którym podlegała (o czym Stefania Skwarczyńska przypominała pod koniec lat 40., a Michał Paweł Markowski – zupełnie ostatnio). Dyskusje nad rozumieniem zakresu tej dyscypliny, jej zadań, nad określeniem jej miejsca i roli w naukach humanistycznych powracają falami, toczą się także teraz, a towarzyszące im emocje bywają skrajne. Tymczasem filologie – i klasyczna, i nowożytne – na zachodnich uniwersytetach sukcesywnie znikają z programów; kurczą się niezaprzeczalnie także w Polsce.

Redaktorki planowanego tomu „Przekładańca” poświęconego związkom przekładu i filologii chcą zaproponować Autorkom i Autorom namysł nad tym,

- jak współcześnie praktykuje się „przekład filologiczny” – i dla kogo powstają takie przekłady;
- jakie implikacje dla rozumienia „przekładu filologicznego” mają dawne oraz nowe spojrzenia na filologię/nowe ujęcia filologii;
- czy tocząca się dyskusja pomaga w przemodelowaniu rozumienia „przekładu filologicznego” jako praktyki przestarzałej, archaicznej, pozbawionej życia; praktyki podchodzenia do oryginału niemalże na klęczkach i sankcjonowania ustanowionej hierarchii, w której przekład jest wtórny i drugorzędny; ograniczonej do przyczynkarstwa i szczegółarstwa, uprawianej w akademickich wieżach z kości słoniowej i pełnych zakurzonych słowników gabinetach filologów, zamkniętej w bibliotekach i archiwach; czy „przekład filologiczny” można przedefiniować i pozbawić jego pejoratywnej konotacji – czy można przywrócić mu prestiż, którym niegdyś cieszyła się filologia;
- czy przekład filologiczny jest li tylko konserwatywną, zamkniętą, wartościującą działalnością garstki znawców zmierzającą do przyszpilenia martwego motyla; czy może być aktywnym procesem umożliwiającym nowe odczytania szerszemu gronu czytelniczek i czytelników;
- czy dla rozumienia terminu „przekład filologiczny” można wyzyskać krytyczny namysł nad tym, czym była i czym jest filologia: głębokim namysłem nad słowami, nad odmiennymi formami języka; dogłębną znajomością tekstu; aktywnym, uważnym, krytycznym czytaniem, które odsłania to, co „może być ukryte, niekompletne, zamaskowane lub zniekształcone” (Edward Said);

„inżynierią szacunku” (Tomasz Bilczewski) – uruchamiającym empatię i uważność narzędziem poznania innego, pozwalającym przekroczyć nasze ograniczenia, przekonania, wyobrażenia i przyzwyczajenia (jak pisał Tadeusz Sławek: „Filologia jest zadaniem trudnym nie dlatego, że wymaga badania innych systemów wartości, lecz dlatego, że zmusza nas, byśmy czasowo porzucili nasz własny system”); broniącym przed manipulacją narzędziem krytycznego namysłu nad światem; sprzeciwem wobec unifikacji, uproszczenia i wykluczenia; oporem wobec pośpiechu, bezrefleksyjności, produktywności; intelektualnym rygorem, uważnością, pokorą; praktyką etyczną; praktyką komunikacyjną; praktyką demokratyczną; praktyką historyczną, praktyką kulturoznawczą; strefą refleksji, dystansu, uspokojenia, zatrzymania, spowolnienia kroku i skupienia uwagi; odwagą wobec tego, co nieuchwytne, wobec tego, co nieznane; rozumieniem naszej obecności w świecie, naszego (i nie tylko naszego) doświadczenia;

- czy „przekład filologiczny” nie jest przypadkiem przekładem *sensu stricto*, skoro fundamentem filologii jest uważna lektura, a „filologiczny przekład jest już na starcie twórczym aktem interpretacji, jednym z wielu możliwych odczytań” (Jerzy Jarniewicz);
- jak rzemiosło filologiczne przekłada się na powinności i odpowiedzialność tłumacza, skoro „filologiczne podejście do tekstu nie jest postawą statyczną, lecz dynamiczną. Filologia nigdy nie była narzędziem neutralnym i apolitycznym” (Luigi Marinelli);
- gdzie swoje miejsce w „przekładzie filologicznym” znajduje 'philia', rozumiana jako lojalność, przyjaźń, zaufanie – emocjonalne zaangażowanie osób uprawiających filologię wobec jej przedmiotu; czy miłość do słów nie oznacza miłości do ludzkich emocji i do samych ludzi (Luigi Marinelli) i czy w związku z tym akt „przekładu filologicznego” nie jest aktem współodpowiedzialności.

Filologia przybiera niekiedy postać widma, „ujawnia krytycznemu oku obfite spektrum cech domagających się czujnej i wieloaspektowej wykładni” (Michał P. Markowski, Łukasz Musiał). Czy i „przekład filologiczny” nie nabiera takiego charakteru? Podobnie jak redaktorzy tomu *Filologia. Powroty do przyszłości* (2025), których zdaniem „każda próba powrotu do filologii jest jednocześnie wymierzonym w przyszłość projektem, programem działania”, redaktorki niniejszego tomu chcą zapytać, jakie przekonania, jakie stanowisko, jaki program stoją za terminem „przekład filologiczny”.

Zapraszamy do nadsyłania zgłoszeń (abstrakt liczący ok. 250 słów oraz biogram – ok. 50 słów) na adres mailowy Redakcji w terminie **do 15 września 2026 roku**; informacja o przyjęciu abstraktów zostanie rozesłana przed połową października. Autorki i autorzy abstraktów, którzy otrzymają pozytywną odpowiedź, zostaną poproszeni o przesłanie pełnych tekstów **do 15 stycznia 2027 roku**.

Planowany termin publikacji: przełom 2027 i 2028 roku.

Bibliografia:

Awierincew, S. (2014) „Pochwała filologii”, przeł. E. Skalińska, *Colloquia Litteraria*, 2.
Baer, B.J. (2023) „Academic Translation: From Theory to Practice”. *KNOW: A Journal on the Formation of Knowledge*, 2.
Bassnett, S., Lefevere, A. (1998) „Introduction. Where Are We in Translation Studies?”, w: *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*, Clevendon: Multilingual Matters.
Bilczewski, T. (2016) *Porównanie i przekład. komparatystyka między tablicą anatoma a laboratorium cyfrowym*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Bilczewski, T., Górniak-Prasnal, K. (red.) (2025) *Filologia – od/nowa. Język, literatura, kultura w epoce cyfrowej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Bilczewski, T., Hejmej, A., Rajewska, E. (red.) (2022) *Archiwa dyscypliny. Historie i teorie nowoczesnej komparatystyki od Herdera do szkoły amerykańskiej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Domański, J. (2011) *Filologia a humanizm. Starożytne precedensy humanistycznej koncepcji filologii*, w: Karpiński, A. (2011) *Humanizm i filologia*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
Dybiec-Gajer, J. (2019) „tłumaczenie filologiczne”, w: Ł. Bogucki, J. Dybiec-Gajer, M. Piotrowska, T. Tomaszkiewicz (red.)
Słownik polskiej terminologii przekładoznawczej, Kraków: Księgarnia Akademicka.
Grochowski, G., Kordys, J., Leociak J., Prussak, M. (red.) (2017) *Metafora – tekst – dyskurs*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN Wydawnictwo.
Hellich, A., Markowska-Fulara, H, Potkański, J., Żurek, Ł. (red.) (2019) *Filozofia filologii*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
Jarniewicz, J. (2025) *Trans czyli transfer, transgresja, translacja*, Łódź: Officyna.
Karpiński, A. (2011) *Humanizm i filologia*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
Karpiński, A. (2011) „Wstęp”, w: *Humanizm i filologia*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
Lukszyn, J. (red.) (1991) „tłumaczenie filologiczne”, w: *Słownik dydaktyczny terminologii translatorycznej*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
Marinelli, L. (2025) „Filologia i ocalenie”, w: *Filologia – od/nowa. Język, literatura, kultura w epoce cyfrowej*.
Markowski, M.P. (1997) *Nietzsche. Filozofia interpretacji*, Kraków: TAiWPN Universitas.
Markowski, M.P., Musiał, Ł. (red.) (2025) *Filologia. Powroty do przyszłości*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Maryl, M. (red.) (2014) *Teksty Drugie*, 2: *Nowa (?) filologia*.
Olohan, M. (2019) „Scientific Translation”, w: M. Baker, G. Saldanha (red.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, Routledge.
Said, E. (2015) „Powrót do filologii”, przeł. T. Bem, *Teatr* 2−3.
Skwarczyńska, S. (1948), *Systematyka głównych kierunków w badaniach literackich*, t. 1, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.

Linki:

- https://ejournals.eu/czasopismo/przekladaniec/aktualnosci/zaproszenie-do-numeru-tematycznego-przeklad-filologiczny

Słowa kluczowe: przekład literacki, przekład, przekład filologiczny, filologia, przekładoznawstwo